

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 19 – 1/2012.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_12/lukin.pdf]

AJANKOHTAISTA

HAAVIT AUKI!

Karina Lukin

Kenttien kutsu. Kenttätutkimus ja keruu tämän päivän perinteen- ja kulttuurintutkimuksessa 10.–11.11.2011. Itä-Suomen yliopisto, Joensuun kampus.

Joensuussa järjestetyn *Kenttien kutsu* -seminaarin tarkoituksena oli pohtia kenttätutkimuksen roolia tämän päivän perinne- ja kulttuuritieteissä. Seminaarin taustalla oli myös konkreettisempi tavoite keskustella Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston tulevasta toiminnasta ja sekä hahmottaa uudelleen että päivittää arkiston kenttätöstrategiaa. Tilaisuuden järjestäjinä oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston ja Joensuun perinnearkiston lisäksi Itä-Suomen yliopiston perinteentutkimuksen oppiaine ja humanistinen osasto, Kalevalaseura, Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ja Karjalan tutkimuslaitos. Kaksipäiväisen seminaarin aikana kuultiin lähes 20 esitelmää, joissa pohdittiin muun muassa kenttätöiden historiaa, etiikkaa ja yliopisto-opetusta, erilaisten aineistojen arkistoinnin haasteita ja sähköisten kenttien olemusta. Seminaarin monialainen, suomalais-virolais-karjalainen puhujajoukko todisti kuulijoille yhtäältä, että uusille kenttätöille ja kentille on aina vaan tilausta ja toisaalta, että vanhoissa aineistoissa tutkimattomia kenttiä vasta riittääkin.

TARINAAVILLA KENTÄLLE?

Seminaarin aloittaneet Sinikka Vakimon ja Seppo Knuutilan puheenvuorot rakensivat suomalaisille perinteentutkijoille tutuhkoa tutkimushistoriallista taustaa, jossa vilahtelivat niin Vöyrin kenttätöseminaari, antropologinen ote, uudenlaiset kentät

ja tutkimuskohteet kuin erilaiset tutkimukselliset käänteetkin. Knuuttilan mukaan 1900-luvun alun kenttätöitä leimasi eri perinteen- ja kulttuurintutkimuksen alojen toimiminen rinnakkain, toisistaan tietämättä ja piittaamatta: kun folkloristit ovat toimineet kielitieteen ja kirjallisuudentutkimuksen keskustelujen piirissä, kansatieteilijöiden kumppanit ovat löytyneet historia-alojen puitteissa. Knuuttilan mukaan rinnakkain, mutta erikseen tekemisen henki on jatkunut näihin päiviin asti paradigman vaihdoksista ja lähentymisistä riippumatta. Nimenomaan folkloristien ja kansatieteilijöiden kenttätöyokeskusteluja yhdistävätkin nykyään pohdinnat tutkijan ja tutkittavien vuorovaikutuksesta, subjektiviteetista, reflektiosta, tutkimuksen etiikasta kentällä ja kenttätöiden jälkeen sekä nyt muodikas monipaikkaisuus.

Folkloristisille kenttätöille tai koko suomalaiselle folkloristiikalle leimallisena piirteenä on pidetty arkiston, kentän ja tutkijan tai tutkimuksen dialektiikkaa. Tätä suhdetta kuvaavat muun muassa Outi Lehtipuron (2003) ja Juha Pentikäisen (2003) omakohtaiset kokemukset opiskelijana, kenttätöyön tekijänä ja opettajana: aineistokäsitys rakentui arkistossa työskennellessä, mutta se myös alkoi hajota aineistoa arkistolle kerätessä. *Arkiston avaimen* (1984) tai Lauri Simonsuuren *Tarinabaavin* (1960) kategoriat murenivat, kun tuolloiset opiskelijat lähtivät ihmisten pariin. Mullistuksia tapahtui, kun havaittiin eroja kokonaisten haastattelutallenteiden ja niistä tehtyjen leikattujen kopioiden välillä. Kuten niin monesti aiemminkin on todettu, tekniikka ja etenkin alati keventyvä tallennustekniikka loivat puitteet monille uusille metodologisille avauksille, jotka liikkuvat tieteiden välimaastoissa. Perinne ei enää ollut tuote, vaan se alettiin nähdä vuorovaikutuksena ja tulkintana.

Näiden oivallusten kontekstissa alkunsa saaneen, Sivakkaan ja Rasimäkeen keskityneen kylätutkimushankkeen rinnalla kulki muitakin kenttätutkimushankkeita (muun muassa Kaivola-Bregenhøj 1988, Siikala 1984). Nämä kenttätutkimukset ja myöhemmin myös uudenlaiset paluut arkistoaineistojen pariin (Timonen 2004, Tarkka 2005) ovat tuottaneet sinänsä yksinkertaisen, mutta siltikin vallankumouksellisen ymmärryksen siitä, ettei tutkimuskohde tyhjene tutkimalla. Tutkimus ja tutkijat rakentavat aina kohteensa uudestaan uusista näkökulmista. Näin kenttätutkija ei kulje ihmisten parissa kauhoen tarinahaavilla sopivia aineksia arkistoon vaan määrittää kohdettaan jatkuvasti niin ennen kuin jälkeenkin kenttätöiden.

HAAVIT NURKKAAN

Aiemmin tutkijan ja arkiston välinen jännite rakentui perinnelajien ja kommunikaation tai arkiston haluamien, sille tyypillisten ja epätyypillisten aineistojen rajapinnoille. Näiden lisäksi niin menneisydessä kuin nykyisyydessäkin itseoppineiden tai kansankerääjien ja tutkijoiksi koulutettujen arkiston käyttäjien ja mahdollisten kartuttajien suhde on ollut arkistossa latautunut. Kiistoja on herättänyt sekin, maksetaanko kerääjälle ja mistä. Tällöin arkiston antama haavi ei ole soveltunut keruuseen. Seminaarissa tämä heijastui Kati Mikkolan esitelmässä, jossa hän raotti Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistojen historiaa itseoppineiden perintekerääjien näkökulmasta. Nämä niin sanottua kansaa eli kouluttamatonta väestönosaa edustaneet kerääjät muodostivat

1900-luvun alun vuosikymmeninä jopa viidesosan Kansanrunousarkiston kerääjistä. Valtaosa heistä omaksui arkiston käsitykset siitä, mitä arkiston haluama aito kansanperinne oli. Osa kerääjistä haastoi näitä käsityksiä joko tiedostamattaan tai tietoisesti ja ohjelmallisesti – ja tuottivat näin arvokasta aineistoa ja uuden tutkimuskentän. Tämä kenttä tosin on rakentunut vasta viimeisen vuosikymmenen aikana, kun tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota kirjallistumisen ja suullisuuden vuorovaikutukseen.

Haavimetafora voitaisiinkin ymmärtää toisin. Haavin voi ymmärtää tutkimusprosessin aikana syntyväksi tuotteeksi, jonka tutkija punoo. Haaviin – niin sen punoksiin kuin siihen itseensäkin – tarttuu yhtä ja sen silmistä valuu toista. Tällainen käsitys kenttätöistä ja aineistosta on käsittääkseni laajalti suomalaista perinteentutkimusta ja folkloristiikkaa luonnehtiva piirre, mikä seminaarissa tuli esiin lämpimänä huumorina 1960-luvun tarinahaaveja ja 1980-luvun kenttätöoppaita kohtaan. Arkiston, kentän ja tutkimuksen dialektiikka näyttäytyi seminaarissa toisella tavoin kuin näissä kirjoissa, mikä tuli esiin, kun Kansanrunousarkisto esitteli viime vuosikymmenen aikana kerättyä aineistoa: kenttätöaineisto oli allistuttävän pieni ja sen rinnalla tämän päivän huomiotaloudesta oikeutuksensa saava kilpakeruuaineisto massiivinen. Sinänsä arvokas kilpakeruuaineisto kertoo, miten kansa kirjoittaa, mutta mihin tänä päivänä tallentuu aineisto, joka kertoo kansan puheen sisällöistä, muodoista ja tavoista? Mikäli tällaista aineistoa alettaisiin systemaattisesti kerätä, pitäisi vielä tietää, minkälaista aineistoa Kansanrunousarkistoon tulisi kerätä ja kuka tekisi kenttätöitä ja missä? Tästä seminaarissa ei päästy keskustelemaan.

VERKOISSA

Niin Kansanrunousarkiston kuin kenttätöitä opettavienkin puheenvuorojen perusteella voisi päätellä, että suomalaiset folkloristit eivät juuri kenttätöitä enää tee. Opiskelijoitakin on vaikea saada keräämään aineistoa perinteisillä kentillä, jotka ovat ”offline”. Monet keräisivät mielusti tutkimusaineistonsa Internetin kentiltä, ”online”. Internetin kenttiin on liitetty monia erityisiä piirteitä, ja aineistoille on vaadittu myös omanlaisiaan eettisiä normeja. Esimerkiksi Internetin keskustelupalstat asettuvat julkisen ja yksityisen rajapinnalle tavalla, joka asettaa haasteita yksityisyydelle. Anne Heimon esitelmä koetti ja onnistui murtamaan virtuaali- ja reaali maailmojen välille syntyneitä rajoja. Teesi oli yksinkertainen, vaikkakin usein unohtuva: ihmiset toimivat arkielämässään sekä sosiaalisten medioiden välittämässä että välittömässä kasvokkai-kontakteissa. Tutkija ei voi ripustautua vain yhteen tai toiseen. Uusien teknisten välineiden ja alustojen roolia ei kannata turhaan liioitella, kun kyse on kuitenkin ihmisten toiminnasta ja olemisesta. Käsittääkseni myös uusia medioita varten on turha luoda uudenlaista eettistä normistoa. Tärkeämpää on teroittaa opiskelijoiden ja tutkijoiden mieliin ihmistutkimuksen peruslähtökohtia, jotka ovat sovellettavissa minkälaisilla kentillä tahansa.

Vastaavalla tavalla sähköisesti kerätty aineisto ei ole tutkittavana sen keveämpää kuin jalkatyöllä kerätty, vaikka kopioiminen ja liittäminen saattaakin käydä nopeammin kuin haastattelujen tekeminen ja litteroiminen. Molempia prosesseja edeltää, niiden

rinnalla kulkee ja niitä seuraavat samankaltaiset punomisprosessit, joissa tutkimuskohde laajenee, kyllääntyy ja tarkentuu. Sen sijaan sähköisen aineiston arkistointiin liittyy erityisongelmia, joiden ratkaisemiseksi – Lauri Harvilahden esitelmän perusteella – Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa löytyy kiistämätöntä asiantuntemusta. Mutta kysymys jää: minkälaista aineistoa, missä ja kuka kerää?

KUTOMAAN

Joensuun kenttätöseminaari ei keskittynyt ainoastaan suomalaisten, akateemisten perinteentutkijoiden kenttätöihin, vaan perspektiiviä laajentamaan oli kutsuttu vieraita rajojen takaa Venäjän Karjalasta, Virosta ja Juminkeosta. Petroiskoissa toimivassa Karjalan kielen ja kirjallisuuden tutkimuksen instituutissa ja Juminkeossa tehdään aktiivisesti ja näkemyksellisesti kenttätöitä alueilla, jotka ovat suomalaisen folkloristiikan historiallisia kenttiä. Kun Petroskoin tutkijat keskittyvät karjalankieliseen väestöön ja aineistoon sekä niin sanottuihin hyviin perinteentaitajiin, juminkekolaisten kenttätöet ovat ulottuneet laajoille, itämerensuomalaisen piirin niin kielellisille kuin kulttuurisillekin reuna-alueille. Kenttätöet saavat oikeutuksensa ainakin osittain sellaisesta katoavan kansanperinteen tai viimeisten runolaulajien diskurssista, jota niin suomalaisessa kuin kansainvälisessäkin kulttuurien tutkimuksen keskusteluissa on kritisoitu.

Tällaisen oikeutuksen kritisoiminen ei tarkoita itse oikeutuksen kieltämistä – onhan selvää, että esimerkiksi Venäjän Karjalassa paikannimiä keräävät tutkijat keräävät nimistöä, jota ei syystä tai toisesta todellakaan enää pian ole kerättävissä. Samoin Juminkekoon on kerääntymässä monipuolinen ja laaja-alainen aineisto, jota kootaan kadehdittavalla tunteen palolla. Kritiikin tarkoituksena onkin osoittaa menneisiin aineistoihin lähdekriittisesti, mutta myös mahdollisiin toisenlaisiin aineistoihin, jotka arkipäiväisinä eivät ehkä tallennu. Kritiikki nousee yllä kuvatuista paradigman muutoksista, jotka eivät esimerkiksi Venäjän Karjalan tutkimuskonteksteissa ole ajankohtaisia.

Tällaisena kritiikin kärki osoittaakin ennen kaikkea suomalaisia tutkijoita kohti. Suomalaisten perinteentutkijoiden tekemä kenttätö on olematonta verrattuna siihen, mitä Venäjän Karjalassa tai Juminkeossa tehdään: vuosittaiset kenttätöet luovat perustan tietyn maantieteellisen alueen tai muutoin rajatun kentän historiallisesti jatkuvalla aineistolle ja tutkimukselle.

Kriisien ja paradigmojen muutosten jälkeen olisikin aika alkaa kutoa haaveja. Seminaari oli kaiketikin tällaisen tahtotilan pohjalta syntynyt ja sen lukuisat esitelmät myös heijastivat kenttätöiden tarvetta. Kenttätöet edellyttävät edelleenkin arkistojen, tutkijoiden ja kenttien dialektiikkaa. Ja rahaa.

KIRJALLISUUS

- KAIVOLA-BREGENHØJ, ANNIKKI 1988: *Kertomus ja kerronta*. Helsinki: SKS.
- KANSANRUNOUSARKISTO (toim.) 1984: *Arkiston avain. Kansanrunousarkiston kortistot, hakemistot, luettelot ja lyhenteet*. Helsinki: SKS.
- LEHTIPURO, OUTI 2003: Voiko perinnettä kerätä? ”Maailman suurin Kansanrunousarkisto” ja kansanrunoudentutkimus toistensa haastajina. – Laaksonen, Pekka, Knuutila, Seppo ja Piela, Ulla (toim.), *Tutkijat kentällä*. Kalevalaseuran vuosikirja 82. Helsinki: SKS.
- PENTIKÄINEN, JUHA 2003: Kenttätöystä elämäntapa. – Laaksonen, Pekka, Knuutila, Seppo ja Piela, Ulla (toim.), *Tutkijat kentällä*. Helsinki: SKS.
- SIKALA, ANNA-LEENA 1984: *Tarina ja tulkinta*. Tutkimus kansankertojista. Helsinki: SKS.
- SIMONSUURI, LAURI 1960: *Tarinahaavi. Kansantarinoiden keruuopas*. Helsinki: SKS.
- TARKKA, LOTTE 2005: *Rajarahvaan laulu: tutkimus Vuokkiniemen kalevalamittaisesta runokulttuurista 1821–1921*. Helsinki: SKS.
- TIMONEN, SENNI 2004: *Minä, tila, tunne. Näkökulmia kalevalamittaiseen lyriikkaan*. Helsinki: SKS.

Filosofian tohtori Karina Lukin on tutkija Helsingin yliopiston folkloristiikan oppiaineessa. Hän on tehnyt kenttätöitä Pohjois-Venäjällä.